

C 476

Győr

Győr sz. kir. város tiszti főorvosi hivatalából.

A GYERMEKKOR EGÉSZSÉGÜGYI VISZONYAI

GYÓRÓTT 1801—1908.

IRTA:

DR. ERDÉLY JENŐ

GYERMEKORVOS.

GYŐR SZAB. KIR. VÁROS

ÉS A

GYŐRVÁROSI ÉS A GYŐRI MEGYEI KÖZVELEMENYI DIGITÁLIZÁLT DOKUMENTUMA
TÁMOGATÁSAVAL KIADJA A SZERZŐ.

lakosság gyarapodása. 1871-ben 7355, 1859-ben 8269, 1870-ben 8561, 1880-ban 9017, 1892-ben 9220 lakosa van. A születések számának gyarapodása legkevésbé sem kielégítő. Már 1804-ben 218 gyermek látja meg a napvilágot. 1815-ben 197. A további számok: 1820-ban 200, 1834-ben 136 gyermek születik itt. Legmagasabb az eredmény 1845-ben: 231 és 1870-ben 247. 1896-tól kezdve is állandóan alacsony marad a születések száma 184 (1900) és 221 (1907) közt ingadozik. Elmondhatjuk bátran a felsorolt adatok kapcsán, hogy *mig a Belváros lakossága közel másfélszer annyi, mint 100 év előtt, addig a születések száma abszolút semmit se nőtt.*

Ujváros 1804-ben 4507 lakost számlált. 1821-ben leszáll 4312-re, de 1834-ben meghaladja az 5000-et, mig 1840-ben a 6000-hez közelít. Ettől kezdve erős visszaesés áll be; 1855-ben 4807 a népesség száma. Ez időponttól kezdve gyorsan gyarapodik: 1870-ben 6547, 1883-ban 7059 lélek lakja, 1892-ben pedig 7243. Született pedig: 1801-ben 246, 1803-ban 243, 1804-ben 241, 1807-ben 281, 1809-ben 207 gyermek. Ezután a születések száma nagyot esik: 1810-ben 186-ra, 1820-ban 141-re csökken; 1834-ben túlszárnyalja Belvárost (211). 1851-ben 271, 1860-ban 270, 1870-ben 315, 1880-ban 310 gyermek jut Ujvárosra. 1896-tól kezdve meglehetősen ingadozik a születések száma; legtöbb 1901-ben: 351, legkevesebb 1897-ben: 283. 1905-ben 319, 1906-ban 291, 1907-ben 289, 1908-ban 311. Az itt felsoroltakból következtethetjük, hogy *a lakosság száma jó másfélszeresre növekedett 1892-ig. A születések száma is nagyjában ugyanolyan arányban emelkedik* (leszámítva az első évek rejtélyesen magas adatait). A városrész stagnációjára vall, hogy 1870 óta a születések száma alig haladt előre. (1896-ban nyílt meg az új kórház; a régi tudvalevőleg Ujvárosban volt).

Nádorvárost 1804-ben 2109 ember lakta, mig 1821-ben 2165. Ettől kezdve nagy ingadozásoknak van kitéve, de állandóan 2 és 3 ezer közt váltakozik, mig 1870-ben 3449-re szaporodik. 1880-ban 3680, 1892-ben 4070 lelket számlál. Azóta lakossága jelentékenyen szaporodik és tekintve a nagyszámu új épületeket, valószínűleg átlépte már a 6000-et is. A születések átnézete a következő: 1804-ben 73, 1810-ben 61, 1820-ban 61, 1830-ban 79; arányosan emelkedik évről-évre, csakhamar túlhalad a 100-on. 1860-ban már 156 gyermek születik. Ez időtől kezdve elmarad az emelkedés, sőt csökken is (1883-ban 131). 1896 óta majdnem rohamosnak mondható a gyarapodás. Mig ez év 163 születésről ad számot, addig a következő esztendő a fokozatos, egyenletes haladás szép példáját adják. Az utolsó két év mindegyikében 237 gyermek született. Tehát *12 év alatt 45-4 %-nyi a gyarapodás.* Szép, biztató példa; beh kár, hogy annyira egyedül áll!

Szabadhegy lakossága 1804-ben 1005 lélek. Ez időtől 1845-ig alig néhány fővel gyarapodik, mikor is szép fejlődésnek indul:

1865-ben már 1564 lakója van. Stagnáció, majd visszafejlődés áll most be: 1883-ban 1326, 1892-ben 1400 ember lakja. A születések gyarapodása is nagyon gyér: 1807-ben 54, 1810-ben 61, 1820-ban 55, 1830-ban 56. 1858-tól néhány éven át 70 körül mozog, később ismét visszaesik; 1883-ban csak 62. Hasonló a kép 1896-tól kezdve is; legkevesebb 1903-ban: 48, legtöbb 1908-ban: 70. De az előző évben csak 59 gyermeket ad Szabadhegy.

Végül felemlítésre nagyon méltó a kórházbeli születések viszonya (1896-tól kezdve). A gyarapodás nagyobb arányu, mint Nádorvárosé. 1896-ban 30 gyermek látja itt meg a napvilágot, míg 1905-ben 48, 1906-ban 45, 1907-ben 49, 1908-ban 60 gyermek jut ezen intézetre. A másodrendű bábákat képező tanfolyam megnyitása szemmel láthatóan befolyással van a születések számára. Míg 1901-ben 35, 1902-ben csak 29 élveszületés történik falain belül, már a következő két évben 51—51. Mindenesetre örvendeni illik e jelentékeny haladáson, bár nagy mértékben lelohad e fölött érzett örömünk, ha az itt szülöttek jövőendő sorára gondolunk.

Utcák szerint.

Nem lesz érdektelen a szaporaság szempontjából vizsgálni az utcákat.

Belvárosban emelkedő ugyan az irányzat az Andrássy-, Baross-, Deák-, Homok-, Pálffy-utcákban, de meglehetősen lánghán. Ellenben kétségkívül csökkenő a Bástya-, Schwarzenberg-utcákban és Erzsébettéren. Az Andrássy-uton majdnem minden foglalkozási ágból találunk lakosokat. Nagyon megszorodtak az iparos- (és kereskedő) segéd szülőktől származó gyermekek. Baross-uton a kereskedők és iparosok, Deák- és Homok-utcában a szolgák, Pálffy-utcában a hivatalnokok (uj 29. számú bérház) mutatnak némi szaporulatot. A Bástya-utcában minden foglalkozásnál évről-évre csökken a születések száma (valószínűleg menekülnek az egészségtelen és inpraktikus lakásokból a modernekbe), az Erzsébet-térről és Schwarzenberg-utcából pedig a kereskedő, értelmiségi és hivatalnok osztály csecsemői fogytak el.

Ujvárosban némi szaporodásra mutató jelenséget találunk a Kis-, Kut-, Rác-, Tüz-, Usztató-utcáknál és Töltés-szernél, ellenben csökkenés mutatkozik a Festő-, Liget-, Rába-, Széles-, Zugó-utcáknál és a Gyepszéken. Mindkét irányzat a napszámos, iparos-segéd osztályok, illetve a törvénytelen szülöttek számának viselkedésén alapszik.

Nádorvárosban a régi eredetű utcákban csekély hullámmásnak alávett a születések évenként változó száma. Az újlag épültekben megfelelően a házak, illetve lakások növekvő számának évről-évre több gyermek születik.

biró szobákban már 2—3-szor annyi a gyermekhalott, mint az idősebbek; végül, a hol oly nagy a zsufoltság, hogy 10-nél több egyén kénytelen egy szobában meghuzódni, az első 5 életéven belül 4—5-ször annyian hálnak el, mint idősebb korban.

Magától értetődik, hogy csak módjával szabad az ezen adatokból vont következtetéseket értékesíteni. Ne feledjük, hogy a szegényebb osztályokban legnagyobb a gyermekáldás és ennek megfelelően a gyermekhalandóság. A pinchelyiségek és túlszufolt lakások lakói pedig kizárólag a proletárosztályból kerülnek ki. De másrészt: általánosan ismert tény, hogy minél kevesebben laknak valamely helyiségben, annak könnyebb azt minden tekintetben tisztán tartani. S ha nem eléggé tiszta és egyébiránt is a közegészségügyi követelményeknek nem felel meg valamely lakás, káros hatással van még arra is, ki csak aludni jár oda. Mennyivel inkább, mennyire fokozottabb mértékben fejtik ki a felsorolni szükegtelen káros hatányok pusztító erejüket a gyenge gyermekekkel szemben, kik sokkal védtelenebbek; meg aztán életük legnagyobb részét itt töltik el s így csak fokozódik az az ártalom, mely a halál hideg csontkarjaiba veti őket.

A budapestihez hasonló kimutatást készíteni a lakásokról és azok zsufoltságáról városunkat illetőleg egy embernek évekig tartó munka volna. Ezért csak összehasonlítás céljából közlöm a következő adatokat: Ujvárosnak legsűrűbben lakott része (Belvárosból jöve) a Kossuth Lajos-utcától baloldalt a Festő-utca eleje és a zsilip határolta rész, illetve felfelé a Liget-utca első harmada. Mivel e városrészeletről még több izben lesz szó, röviden Ujváros II.-nek jelzem. A lakások többnyire egyetlen szobából állanak, hol tehát az élet minden fázisa folyik le. Konyha csak néhol van, ott is két lakónak egy. Minő állapotok uralkodnak itt közegészségügyi szempontból, elképzelhető. A lakbérek nagysága is változó. Van »lakás«, melyért évi 32 koronát fizet a bérlője. A melyik egy kicsit elfogadható, 100—120 korona az évi bére. Gyakorlatias gondolkodásu ember egyszer azt mondta nekem, ha pénze volna, nem háromemeletes bérpalotát építené a város közepén, hanem összevásárolna egy sereg apró házat Ujvárosnak ezen a részén. Ezek hoznának 10—12% jövedelmet. Alighanem igaza van. Mint mindenütt, itt is a szegény ember fizet meg mindent a legdrágábban. Ujváros más utcaiban (Kossuth-, Rác-, Rába-) a szerint alakulnak a lakásviszonyok, mennyire fekszenek a Belvárostól. Elején többszobás lakásokkal találkozunk leginkább. Odébb egy szobából és konyhából áll a lakás, majd a konyha két lakáshoz tartozik, végül egészen elmarad; az élelmes háztulajdonos szobának adja ezt is ki . . . Nádorvárosban sokkal jobb állapotokat találunk. Egy szoba, konyha adja a lakások többségét, fél konyhás lakást csak keveset találunk, a konyhát egészen csak 23 lakás nélkülözi . . . Belvárosban a többszobás lakások az uralkodók. Csak a mellékutcák némelyikében (Apátur-, Bástyá-, Sarkantyú-, Saruköz, Szél, dr. Kovács

Pál-utcák) találunk egyszoba-konyhás lakásokat. Félkonyhás már ritkaság, konyhanélküli nincs. A Munkástelepen és Munkás ott-honban egy szoba-konyha az uralkodó típus. Néhány kétszobás is van . . . Szabadhegyen a lakások többnyire olyanok, hogy egy házban két szobát találunk; mindegyiket egy-egy család lakja, kik a konyhát közösen használják.

Íde mellékelem az 1908. évről szóló számvevősegi táblázatot:

	Ujváros,	Nádorváros,	Belváros, Ferenc Ferdinand	Szabadhegy
Házbérjövedelem	368000 K.	410,0000 K.	1,845000 K.	41,000 K.
Szobák száma (fürdő, előszobával)	3160	2661	8028	550
Konyha	1537	1377	2335	311

E mellett Bel- és Nádorvárosban sok adómentes új ház van. Közelebbi magyarázatot ezen adatok nem igényelnek. Mesélnek gazdagságról, de mesélnek a legsötétebb, kétségbeejtő nyomorúságról is eleget.

Nagyon célszerűnek mutatkozott a fejezet kezdetén tárgyalt szempontot követni, melynek segítségével megtudjuk, mely osztályokban dül nagyobb mértékben a gyermekhalandóság.

Előre láthattuk, hogy a szegény néprétegek nagyobb mértékben képviselvék, mint a vagyonos osztályok. A legnagyobb számot a *törvénytelen* szülöttek adják, kikről már fentebb kiderült, hogy 54 %-uk elpusztult az 5-ik életév betöltése előtt.

100 szülött közül a napszámosoknál (stb.) 33·7, az iparosoknál 24·5 (nem választhattam külön a segédekét, mert az adatok gyanánt felhasznált halotti bejelentések nagyon csekély részénél volt ez a közelebbi meghatározás külön feltüntetve). Igen magas az arány a kisebb hivatalnokok csoportjában: 35·5; a taligásoknál (stb.) 32·5, a gazdálkodóknál 31·2, hivatalnokoknál 22; szokatlanul alacsony a szolgafélék csoportjába sorozottak gyermekhalandósága: 20·5. Ezután következnek a kereskedők 20·2%-kal s a legvégén a sorozatnak látjuk, mint azt előre gondolhattuk, az értelmiségi csoportot: 16·1%.

A nagyobb érdekességre, illetve jelentőségre számot tartó csoportoknál kiszámítottam a csecsemőkori halálozás arányszámaikat is: e szerint *a napszámosok gyermekei közül egy negyed-rész (24·8%), az iparosok közül 19·1%, a szolgáknál 17·2 s végül az értelmiségieknél 10% hal meg csecsemőkorában.*

Az értelmiségiek gyermekhalálozása tehát csaknem felényi, mint az átlagos eredmény, a csecsemőkori halálozás pedig még sokkal kisebb, mint az átlagos érték fele.

Ez az ideális érték, mely a legkisebb csecsemőhalandósággal dicsekvő államokra emlékeztet, igazolja, mennyire kellene és lehetne nálunk is a mostani helyzetnek javulnia. Megszámálhatatlan tömegei pusztulnak el még addig az életre jogosult, mert

	Született	Meghalt	Száz született közül 5 éven belül meghalt
Varga utca	51	15	29.4
Vasártér	99	27	27.3
Vörösmarty-utca	26	3	11.5
Kaszárnyaköz	29	6	21.4
Munkástelep	69	14	20.3
Hóköz	8	1	12.5
Káposztásköz	8	1	12.5
Fogház	3	1	33.3
Fürdőköz	1	—	—
Gyógyszertár-utca	5	—	—
Jókai	9	—	—
Káptalandomb	34	—	—
Szappanosköz	3	—	—
Széchenyi tér	14	—	—
Belváros :	2633	506	19.2
Cukrász-köz	5	2	40.0
Gyepszél	99	36	36.4
Iszkápa köz	41	11	26.8
Kálomista-utca	111	47	42.3
Kámán „	29	6	20.7
Kazamáta „	106	50	47.1
Kis „	67	20	30.0
Kút „	46	19	41.3
Kossuth Lajos-utca	942	268	28.3
Festő „	266	111	41.7
Liget „	288	139	48.2
Rába „	356	97	27.2
Tűz „	173	82	47.4
Nyár „	11	—	—
Óreg „	163	42	25.8
Ősz „	54	9	18.5
Rác „	636	174	27.3
Petőfi-tér	32	5	15.6
Plébánia-köz	13	2	15.4
Pinkóca „	18	5	27.7
Rábcaszer	5	1	20.0
Rákász-köz	31	13	41.9
Rózsa „	11	1	9.1
Sütő „	67	22	32.8
Széles-utca	122	43	35.2
Tavasza „	29	11	37.2
Töltésszer	64	17	26.6
Velence-köz	8	1	12.5
Usztató-utca	121	71	53.7
Zugó „	91	39	42.8
Szücs „	3	1	33.3
Mihályfi-köz	3	2	66.7
Somos-utca	15	—	—
Vak „	1	—	—
Ujváros :	4037	1357	33.6

az arány: Kádár- (50%), Rábaszer- (40), Szedres (31.6), Koronaköz (34.6), Pálffy- (30.9), Ujkapu-utcában (30.8), 25% felett van még: Apátur-utca (27.3), Bástya-utca (26.2), Csillag-utca (29.4), Dunaszer (27.6), Homok-utca (26.5), Iskola-utca (27.7), Kovács utca (29.1), Sarkantyus-utca, (26.9), Saru-köz (30.0), Varga-utca (29.4), Vásártér (27.3). (A hol 1—2 halálozás volt, nem vettem tekintetbe). A Rábaszer és Vásártér kivételével csupa szegények lakta helyek!

Fordítsuk pillantásunkat az ellenkező oldalra! Nem halt meg egy gyermek sem, noha elég tekintélyes a születések száma a Káptalandombon (34 szül.), Széchenyi-téren és Jókai-utcában. 10-nél kisebb az arány a Fácán- (6.3), Kisfaludy (6.0), Szél (6.0), Schwarzenberg- (6.7) utcákban.

Sokkal szomorubbak a viszonyok a legnépesebb, de egyúttal legszegényebb *Ujvárosban*. *A gyermekhalandóság százaléka jelentékenyen (6.4 %-kal) magasabb az átlagszámnál. Tehát három gyermek közül csak kettő éri el életének 5-ik évét.* Mennyi bánat, mennyi köny rejtőzik e sivár valóság mögött! De egyúttal mily nagy tudatlanság, nemtörődés, könnyelműség is. Hány gyermek esett egyik vagy másik hibának áldozatul, ki tudná megmondani? Némely utcákban az arány szinte hihetetlen nagy. 40-nél több gyermek halt el 100 közül: Kálomista-utca (42.3), Kazamáta-utca (47.1), Kut-utca (47.3), Festő-utca (41.7), Liget-utca (48.2), Tűz-utca (47.4), Rákász-utca (41.9), Usztató-utca (58.7), Zugó-utca (42.8). Ez utcák (a Kálomista- és Kazamáta-utcákat kivéve) szerves egészet alkotnak. Mintha kárörvendően vigyorgó óriás fojtogató karjai vennék körül e szerencsétlen területet, ki a régiek Moloch-jánál sokkal kegyetlenebb, mert csaknem minden második gyermeket áldozatául szedi.

Van azonban itt is néhány kedvverítő adat. Nyár-, Somos-utcákban nem halt meg egy gyermek sem; a belvárosi átlagnál kisebb értékeket találtam a következő utcákban: Ősz-utca (18.5), Petőfi-tér (15.8), Plébánia-köz (15.4). A gazdálkodók lakta utcákban az átlagnál szintén csekélyebb az arány.

Nádorvárosban a középérték alul marad a városi arányon (1.1 %-kal). De elég nagy számmal találunk utcát, melyekben az arány 30-on felül van: Felsőnádor-utca (40.1), Mészáros-major (60.0), Pásztor-utca (31.3), Pásztorház-utca (33.3), Pápai-utca (38.3), Kálvária-utca (30.2), Rét-utca (33.3). Nem halt meg senki a Hunyadi (23 szül). Munkácsy- (14) utcákban és a Téglavetői dűlőn (9). 15-ön alóli arányokat találunk: Attila-utca (8.7), Kert-utca (13.3), Külső Baross-ut (10.5), Sánci-dűlő (13.3), Veszprémi (7.2).

Szabadhegy gyermekhalandósága is szokatlanul nagy. Mostoha gyermeke a városnak, melynek közegészségügyéért édeskeveset tett eddig.

A kórházi arány nagyon kicsiny.

Kellemesen lep meg bennünket, hogy a *Munkás-telepen és Munkás-otthonban*, melyek céljuknak megfelelően, szinte kizárólag az ipari proletárságnak adnak otthont, a gyermekhalandóság jelentékenyen alul marad a városi értéken: 20·3, illetve 22·6. Ez a példa is rávilágít a gyermekhalandóság egy jelentős okára: egészséges, nem zsufolt lakások nem szaporítják a temető apró dombjait. Ezt igazolja egyébiránt az egész fejezet is.

Belváros utcái közül egy sem mutat emelkedő irányzatot. Ellenben csökken a halálozás a Bástya-, Varga-, Ujvilág-, Ujkapu-utcákban, de kis mértékben. Mig 1894—7-ben 157, 1905—8. évek folyamán 152 haláleset fordult elő 5 éven alul Belváros területén. Ezzel szemben született 1896—99-ben 784, 1905—8-ban 827 gyermek.

A haladás legjobban Ujvároson látszik meg. A Kálvinista- és Zugó-utcák halandósága emelkedett ugyan kissé az utóbbi években, de a nagy népességű Rába-, Kossuth-, Tüz-, Festő-, Liget- és Rác-utcák a csökkenés kétségtelen jelét adják. A kisebb népességű utcák közül a Pinkóca-utcában észlelünk hasonló jelenséget. 1894-től 1897-ig 449-en haltak el 5 évnél fiatalabb korban, 1905—8 évek folyamán pedig csak 357-en. A születések száma 1896—99-ben 1194, 1905—8-ban 1210 volt.

Nádorváros utcái közül emelkedett a gyermekhalandóság a Kálvária-, Pásztor-, Pásztorház-, Rét-utcákban. Csökkent pedig a Közép-, Felsőnádor-utcákban és a Körkemencében. Igaz ugyan, hogy 1894—7-ig 205-en, míg 1905—8. években 225-en haltak el, de viszont 1896—99-ig csak 675, míg 1905—8-ban 916 születés történt Nádorvárosban.

Szabadhegyen a születések száma az utolsó évet nem tekintve, nem szaporodott; viszont a gyermekhalandóság kétségtelen csökkenését sincs módunkban megállapítani. Legjobban úgy jellemezhetjük az itteni állapotokat, hogy a falusiakhoz hasonlítanak.

A kórházban az utolsó évek folyamán növekedett az elhalt gyermekek száma (főleg 1908-ban szokatlanul nagy volt), de, mint láttuk, a születések is jelentékeny gyarapodást mutatnak.

Városrészek szerint kutattam, hogy korra nézve hogyan oszlanak meg a gyermekhalottak:

	Belváros	Ujváros	Nádorváros	Szabadhegy	Kórház
0—1 hó	29·6 ⁰ / ₀	25·1 ⁰ / ₀	29·9 ⁰ / ₀	32·2 ⁰ / ₀	49·2
1—3 „	19·5	21·6	16·9	19·4	8·2
3—6 „	9·7	13·2	14·8	10·0	—
6—12 „	15·0	17·2	17·6	14·5	4·9
0—1 év	73·8	77·1	79·2	76·1	62·3
1—2 „	13·6	11·7	9·9	12·7	13·1
2—5 „	12·6	11·1	10·9	10·2	24·6

A kórházi adatok a maguk különleges volta miatt nem értékelhetők.

	Tüdőlob		Hőkehurut		Diphtheria		Hőkehurut (lob)		Veleszült. gyengeség		Összes halálozás	
	0-1	0-5	0-1	0-5	0-1	0-5	0-1	0-5	0-1	0-5	0-1	0-5 év
1896.	643	1197	8	40	82	242	315	486	872	872	4032	6314
1897.	561	969	34	83	24	147	315	456	813	815	3947	5752
1898.	554	1048	23	41	26	176	281	426	884	885	3962	6003
1899.	584	1031	12	29	19	172	327	481	896	900	3797	6081
1900.	532	997	25	62	20	125	291	428	881	885	3810	5812
1901.	481	863	26	72	18	115	227	337	854	857	3346	5210
1902.	527	985	31	75	28	162	246	364	865	868	3425	5469
1903.	309	619	16	33	40	201	222	392	769	774	3128	5293
1904.	459	848	24	57	29	217	209	376	840	842	3218	5310
1905.	498	901	19	52	24	125	215	440	810	816	3434	5489
1906.	457	832	37	89	21	142	196	377	804	808	3063	4895
Együtt	5545	10290	255	633	331	1824	2344	4563	9288	9322	39212	61628
o/o	14.1	16.7	0.6	1.0	0.8	2.9	7.2	7.4	23.9	15.1		

A kimutatott 12 kóralak valamennyi elhalálozás 90.4 %-át teszi, tehát összehasonlításra nagyon alkalmas.

Állítsuk a budapesti viszonyokkal párhuzamba a nálunk nyert adatokat:

	Velesz. bajakór		Gümőkór		Görcs		Kanyaró		Vörheny		Diftériában		Hőkehurut	
	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év
Belváros	0.44%	5.70%	13.10%	1.90%	1.60%	3.20%	1.10%							
Ujváros		2.6	15.5											
Nádorváros		3.6	11.3											
Szabadhegy		7.6	15.7											
		5.9	12.9											
		5.3	13.8											

	Tüdőhurut		Bélhurut		Tüdőlob		Gyermekaszály		Aggkórlob		Velesz. gyenges.		Erőszakos halál	
	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év	0-5 év	0-1 év
Belváros	8.30%	22.20%	7.70%	0.620%	4.50%	19.50%	0.790%							
Ujváros	9.2	26.7	6.0		1.9	25.1								
Nádorváros	6.0	24.3	10.4		6.2	23.2								
Szabadhegy	19.9	24.4	6.4		3.3	19.5								
	6.7	25.6	9.4		6.8	20.0								
	11.0	21.3	7.9		3.4	21.7								

Az itt kimutatott kóralakok 90.65 %-ban tették a halál okát, tehát az összehasonlításra alkalmasak.

A csecsemőkór halálhozó betegségei közül tehát a bélhurut (26.7%), veleszületett gyengeség (25.1) és a görcs (15.5), adják a főkontingenst. Az ugynevezett »görcs«-ben elhaltak felét

gyermekhalottak száma. Magától értetődik, hogy az itt közlendő eredmények csak megközelítő értékűek.

Budapesten a legtöbb betegségnél igen nagy a csökkenés; egyik-másiknál a 100 százalékot is megközelíti. Legjobban érdekel bennünket a bélhurut. Az 1896—8. évek átlagával szembeállítva az 1904—6 éveket, tehát nem is egy évtized alatt több, mint 28 % -kal csökkent a bélhurutban elhalt csecsemők tényleges száma. A ragályos betegségek áldozatai az egyes esztendőekben oly különböző számúak, hogy szabályt felállítani alig lehetne. Csak a diphtheriánál kétségtelen a javulás. A gümőkóros halottak aránya a csecsemőknél is, de főleg az egy éven felülieknél kétségkívül előrehaladó jellegű, valamint a hökhurut áldozatainál is, kikről tudjuk, hogy legtöbb esetben a lappangva fejlődő gümőkór ássa meg korai sirjukat. Kismértékű végül a javulás a veleszületett gyengeségben elhaltaknál is; de tekintettel arra, hogy a születések száma évről-évre gyarapszik valamelyest, mégis fegyelemreméltó.

A mi viszonyaink lényegesen eltérnek a fővárosiaktól. A gümőkór, görcs, agykérlob, légzőszervi bántalmak halottainak száma különösebb eltérést nem mutatnak az első és utolsó években. A ragályos betegségekben elhaltak száma, különösen a diphtheria áldozataié nagyot esik. Evvel szemben *emelkedtek az arányok: bélhurutban és gyermekaszályban*; az 1894—7. évek átlagában az 1905—8 évekéhez arányítva *több, mint 22 % -kal* fokozódott az elhalt gyermekek száma. Bizony elszomorító eredmény, ha pedig a főváros megfelelő adataival hasonlítjuk össze, ijesztő. *Még kiáltóbb az ellentét a veleszületett gyengeségben elhaltaknál*, hol a fentemlített időátlagokban elhalt csecsemők közt nem kevesebb, mint 41·7% az *emelkedés, vagyis rosszabbodás. Kétségtelen, hogy ezek egy jelentékeny részének a táplálkozási zavarokban elhaltaknál volna a helye*, ha tekintetbe vesszük, hogy az ide sorozott csecsemőknek körülbelül fele egy hétnél, sőt mintegy 12 % -a egy hónapnál idősebb korban halt meg.

Találunk-e tekintetbe vehető különbséget a városrészek közt a fontosabb halálnemeknél? *Legjellemzőbb az eltérés a gümőkór áldozatainál, Ujvárosban több, mint kétszer annyi a Belváros-sal szemben.* A légzőszervi megbetegedéseknél majdnem egyenlő mindegyiknél az arány. Bélhurut tekintetében látszólag a Nádorváros vezet, ha azonban a fentemlített okból a görcsben elhaltak azon többértékét, melylyel Ujváros a többit felülmulja a bélhuruthoz vesszük, övé az elsőség kétes, sőt nem kétes értékű koszoruja. A veleszületett gyengeségben elhaltaknál szinte váratlanul az utolsó helyre kerül Ujváros. (E miatt van aránylag kevés egy hónapon alóli halott e városrészben). A ragályos betegségek legsúlyosabban Nádorvárost érintették; a többi városrészek közt nagyobb eltérés nem látszik.

éveiben a többiekhez viszonyítva, félannyi gyermek hal el közülük, sőt 1908-ban háromszorta kevesebb. 1880-ig a katolikusok közt találjuk aránylag a legtöbb gyermekhalottat, néha ijesztően sokat (1861-től 80-ig minden második gyermek elpusztult), 1896-tól kezdve a vezetés szomoru dicsősége a reformátusokat illeti meg, 1908-ban is majdnem egy harmada a szülötteknek egy éven alul elvész.

A mit Budapest viszonyainál láttunk, az elhalt törvénytelen gyermekek vallás szerint való megoszlását illetőleg, ugyanilyen az arány Győrött is.

100 törvénytelen	rk.	ev.	ref.	szülött közül 5 éven	
				izr.	alul elhalt
1896—901-ben	59.5	54.1	65.4	72.7	
1902—907-ben	52.4	48.4	30.0	60.0	

A zsidó törvénytelen szülöttek közt tehát legmagasabb a halálozás. Gyakorlati jelentősége azonban a dolognak nincs, mert ezen 14 év alatt mindössze 16 törvénytelen gyermek halt el, kik a zsidó felekezethez tartoztak. Nincs is tehát célja annak, hogy e paradox jelenség okát kutassuk. Csekély a protestáns felekezetekhez tartozó törvénytelen gyermekhalottak száma is: 71 volt 1896—907-ig. Ellenben a *katholikusok száma elég jelentékeny: összesen 477-re rúg*. Ezt sehogysem vehetjük quantité negligable-nak. S ha meggondoljuk, hogy *jóval több, mint fele a házasságon kívül született katolikus gyermekeknek nagyon korán vándorol a sirba*, elég okot láthatunk ezen adatban a segítség szükséges voltára.

A közsegélyre szorultak gyermekeinek halandósága.

Kétségtelen, hogy az orvosi gyógyító tudománynak a gyermekkor a leghálásabb tere. A pusztító bélhurutnak, a veszélyes diphthériának sikerrel állunk ellen. A ragályos betegségek terjedését kellő orvosrendőri intézkedésekkel meg tudjuk gátolni stb.

Az értelmesség alacsony foka, a beteget körülvevők babonára hajlandósága, a tévhitiek egész serege, mely a szegény néprétegek köreiben otthonos, a segítő eszközök csekély száma és más okok idézik elő, hogy a *közsegélyre szoruló gyermekeinek halandósága feltűnően nagy*.

	1894.			1895.			1896.			1897.			1898.			1899.		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
Belváros	6	29	2	9	34	3	6	34	3	5	29	6	3	28	1	4	34	6
Nádorváros	7	39	2	16	26	4	17	21 ¹⁸	2	13	21 ⁸	5	8	20 ⁷	5	4	24	10
Szabadhegy	11	11	7	14	5	7	5	8	2	12	7	2	5	5	—	7	12	6
Újváros I.	31	25	7	52	25	7	26	24	7	32	33	6	36	35	3	26	35	7
Újváros II.	38	4	4	45	5	4	42	6	2	30	6	3	42	11	3	34	16	2
Együtt	93	108	23	136	95	25	96	109	16	92	104	24	94	106	12	75	125	31

	1900.			1901.			1902.			1903			1904.			1905.		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
Belváros	9	27	4	5	33	6	3	36	3	2	41	5	4	31 ₁	7	1	46	2
Nádorváros	7 ₅	27 ₁₁	6	4 ₅	30 ₅	7 ₈	5 ₂	32 ₂₀	6	6	33 ₅	6	8	33 ₃	9	14 ₂	55 ₉	6
Szabadhegy	9	13	5	7	31	1	10	9	6	13	14	6	4	4	3	8	23	2
Ujváros I.	22	30	6	26 ₄	32	5	21 ₂	33	3	22	34 ₄	3	17	26 ₁	4	30	49	7
Ujváros II.	27	13	8	32 ₁	8	3	35 ₄	15	5	27	8 ₃	5	25	16	3	34 ₂	14	4
Együtt	79	101	29	85	111	22	84	145	25	81	135	25	63	113	26	85	196	21

I. közsegélyre szorult. II. Magánorvos kezelte. III. Orvosi segítség igénybevétele nélkül halt meg.

A hol feltételezhettem, hogy a kerületi orvos magánorvosként szerepelt, ez utóbbi minőségbe soroltam.

	1906.			1907.			1908.		
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	I.	II.	III.
Belváros	3	30	3	—	34	6	1	41	5
Nádorváros	21	26 ₅	4	10 ₂	41 ₁₀	3	8	37 ₉ *	7
Szabadhegy	2	13	3	2	9	4	3	14	3
Ujváros I.	12	22	5	25	33	3	15	24	5
Ujváros II.	21 ₁	8	2	24	13	—	21	9	5
Együtt	42	109	17	63	140	16	48	134	25
Győrsziget	10	19	—	15	25	6	18	14	—
Révfa	1	30	2	2	32	4	5	16	3

Ujváros II.-t azért vettem külön, mert ezen a területen látuk legnagyobb arányban pusztulni a gyermekeket, főleg a csecsemőket.

Nem is hittem kezdetben, mennyi tanulságot lehet levonni az így csoportosított adatokból.

Feltűnő mindenekelőtt, mily nagy számmal képviselve a közsegélyre szorult gyermekek. 46 %-nál több, tehát majdnem fele az elhalt gyermekeknek tartozik ide, hozzászámítva az orvosi kezelés nélkül elhaltakat. Ha ezeket nem vesszük tekintetbe, 40 %-ot meghaladja akkor is. A mily arányban javul a halálózás, körülbelül hasonló mértékben csökken itt is az arány. Így az utolsó 3 év átlagában 35.5 %, az orvosi kezelés nélkül elhaltakat beleszámítva, míg ezeknek elhagyása után 28.5 %-ot tesz ki a részvételük, mely tehát még mindig igen jelentékeny.

Vizsgáljuk közelebbről, hogyan vesznek részt az egyes városrészek az elhaltak illetően felosztásában. Legkevesebb közsegélyre szorult elhalt gyermek természetesen a Belvárosban volt, hol számuk szinte elenyésző, e mellett évről-évre fogy: az utolsó négy évben mindössze öt volt; 1907-ben egy se, 1908-ban egy. Nádorvárosban is nagyarányu a csökkenés, bár meglehetősen ingadozó. Szabadhegyen a javulás csak az utolsó négy évben kétségtelen, de azóta igen nagy. Ujváros I.-ben a javulás szintén jelentékeny, bár korántsem annyira, mint az előbbieken. Míg az első évek folyamán többségben voltak a közsegélyre szoruló elhaltak, az utolsó évek tartama alatt háttérbe jutottak ugyan, de a felénél nem sokkal kisebb számmal vesznek részt. Legcsekélyebb

* A kis számok a betegpénztári orvosok kezelte halottakat jelzik.

mértvü javulást találunk *Ujváros másik csoportjánál. Itt végig óriási a különbség; többszörte nagyobb a közsegélyre szorult, elhalt gyermekek száma, mint a másik csoportokban.* Az arány csak kissé enyhül az évek folyamán, de még az utolsó esztendőben is több, mint kétszerese a magánorvos kezelte elhaltaknak. Van tehát valami összefüggés ezen állapot és ama körülmény közt, hogy a gyermek- és főleg a csecsemőhalandóság jelzett terület lakosságára nehezedik a legsúlyosabban.

Györsziget	32	21	4
Révfa	5	40	11

Függelék gyanánt csatolom Györsziget és Révfa adatait is, ezen szempontból készítve. Sajátszerű, hogy *Györszigetben legalább annyi közsegélyre szorult gyermek hal meg, mint a ki magánorvos betege volt. Révfaiban ellenkezőleg nagyon csekély szám képviseli az első csoportot.* Ha kissé gondolkozunk az okokat kutatva, könnyen megtaláljuk a kérdés kulcsát a lakosság eloszlásában és egyéb különleges helyi körülményekben.

A kik orvosi beavatkozás nélkül haltak meg.

Általános szabály gyanánt kimondhatjuk, hogy szinte elvétve akad olyan szülő, ki beteg gyermekét orvosnak be nem mutatná. Teszi ezt nem a törvény büntetésétől való félelem miatt, hanem azért, mert a kis beteget szereti és meggyógyulásáért anyagi erején felüli áldozatra is hajlandó.

346 esetben, tehát valamennyi gyermekhalálozás 10 %-ában mégis elpusztul az élet anélkül, hogy orvosi segítség igénybe vétetett volna. Ha azonban behatóbban elemezzük az említett adatokat, másképen látjuk az eredményt. Levonandók az egy hétnél fiatalabb csecsemők, kik 57,2 %-át tették valamennyinek, továbbá az egy évnél idősebbek is, kik valamennyien balesetnek lettek az áldozatai. Így 37 %-ra szorul össze az idetartozó gyermekhalottak száma. Nagyon fiatal (2—3 hónapos) csecsemőnél sokszor kellemetlenül lepődik meg az orvos is, mikor tudomására hozzák, hogy kis betege, kit előző elég jó állapotban talált, hirtelen meghalt. Ilyen hirtelen halálesetek pedig egyébkor is előfordulhatnak. A 3—12 hónapos orvosi ellátásban nem részesült halottak száma mindössze 23 (0,6%) tehát egészen elenyésző.

Kifejtett gondolatmenetem alapos támogatást nyer, ha nyomon követjük évről-évre, minő irányzata van az idetartozó halottak számának. Semmiféle rendszert nem találunk. A legkevesebb számú 1898-as év mellett (12) találjuk a legmagasabbat 1899-ben (33). Az utolsó év aránylag szintén magas számot mutat. Látnivaló, hogy olyan körülmények működnek közre, melyekhez a nemtörődésnek, a rosszakaratnak, vagy az esetleges büntetéstől való félelemnek semmi köze. Inkább a tudatlanságnak tulajdoníthatjuk.

felvilágosítást. Eleinte hetenkint, majd havonként, később negyedévenként meglátogatja a csecsemőket; ha megbetegszenek, kezeli, ingyen írhatja az orvosságot is. Volna ennek még egy nagy előnye. Összeköttetésbe lépve a jótékony egyletekkel, hitelesen meg tudná állapítani, kinek minő segítség kell (bába, ápolónő, gyermekruhá, pénz stb.). Az eredmény véleményem szerint rövid ideig váratna magára. Hozzájárulhatna ehhez Győr város, mert közegészségi célokra valamennyi kiadásainak csak 1-11 %-át fordítja, míg a törvényhatósági joggal felruházott városok költségvetésében átlag 1-29 %-kal szerepelnek a közegészségügyi céljaira fordított összegek.

Volna a városnak is egy nagyon szép feladata: Sok új házat építeni főleg Újvárosban, melyen nyerni nem akarván, a szegény embereknek aránylag olcsón jó és egészséges lakást adhatna. Nem egyszerű, de — mondjuk — 5—6 házat építene évente.

Fontos cél egy gyermekkórház, vagy a mai kórházhoz csatlakozó gyermekgyógyászati osztály létrehozása. Létesítésére leg-hivatottabb épen a kisdévdő egyesület volna, mely ugys jelen-téken vagyonnal rendelkezik. Vagy a rokonsélu egyesülettel nagy propagandát kellene csinálni az ügynek, vagy az Országos Gyer-mekvéddő Ligával ajánlatos összeköttetésbe lépni. Talán a Fehér Kereszt központi vezetősége is megnyerhető valami módon az ügy-nek. Végül mindezt betetőzi állami gyermekmenhely felállítása, melynek érdekében már több komoly lépés történt.

A gyermekkórházzal szervi összefüggésbe hozhatók a város különböző részein felállítandó napközi csecsemő otthonok. A nádorvárosit alkothatja a Gyermek-otthon meglevő helyisége; ezen-kivül kell legalább egy-egy Újvárosban, Győrszigetben és Rév-faluban. Vele összekapcsolható a közsegélyre szorult (törvényte-len) gyermekek számára szolgáló ambulatorium, mely alkalmas módon pótolhatja (legalább részben) az első helyen említett teendőket.

Mit lehet erélyes buzgó törekvéssel elérni, annak csodálatra-méltó bizonyosságát adta Szana Sándor dr., a ki jelenleg a buda-pesti állami gyermekmenhely igazgatója. Még 1899. tavaszán két tagja volt csak Temesvárott a Fehér Kereszt Egyesületnek. Ez a vasszorgalmu és bámulatos tevékenységű orvos egy év alatt annyira vitte, hogy Temesvárott (egyelőre bérelt házban) lelenc-házat teremtett, hol már az első évben 151 gyermeket ápoltak és 408-at helyeztek el. E mellett szülészeti osztály is volt. Pedig alapítványokat ekkor még nem tett senki, csak a tagdíjak (708 tag jelentkezett az első évben), némi adományok és a központi Fehér Kereszt 1000 koronányi előlege adták az anyagi erőt, Mivé fej-lődött rövid idő alatt az intézmény, fentebb rámutattam. Igaz, voltak, kik megértették a cél nemes voltát és segítették az eszme megpendítőjét. Vagy nézzük meg az Országos Gyermekvéddő Ligát. Néhány év alatt a gyermekvédelem szolgálatára az intézetek egész